

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
 «__» _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____
 «__» _____ 2023р.

УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ В ПРАКТИКУ РОБОТИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Кваліфікаційна робота студентки
 групи ЗДОм - 22
 ступінь вищої освіти «магістр»
 спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
 Прудченко Людмили Володимирівни

Керівник кандидат педагогічних наук,
 доцент Суятинова К.Є.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАСАД НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	7
1.1. Проблема національно-патріотичного виховання в дошкільній освіті у науковому вимірі.....	7
1.2. Поняття системи освіти та її взаємодія з учасниками освітнього процесу.....	19
1.3. Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	25
2.1. Методичні рекомендації щодо впровадження національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти.....	25
2.2. Методична розробка системи національно-патріотичного виховання.....	31
2.3. Висновки до розділу 2.....	40
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44
ДОДАТКИ.....	49

ВСТУП

На даному етапі сучасного світу, коли глобалізація і технологічний процес проникають у усі сфери життя, питання національної самосвідомості та патріотичного виховання стають дуже актуальними. В нашій державі інтеграційні процеси та європоцентричність спрямовані на головну ідею – відродження та побудови демократичної держави. Сучасні виклики вимагають перебудови виховного процесу. Особливо важливо звертати увагу на формування національної самосвідомості та патріотичного виховання у дітей дошкільного віку.

Тож у контексті подальшої розбудови суспільства національна система формується через розвиток духовної культури народу. і національно-патріотичне виховання стає важливою складовою завданням, спрямованим на виховання громадянина, який розуміє, поважає та пишається своєю національною спадщиною. Тому в Україні актуальним стає національно-патріотичне виховання, метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу [5].

Основні аспекти національно-патріотичного виховання відображені у Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Національна доктрина розвитку освіти», Базовому компоненті дошкільної освіти та інших нормативних документах, які встановлюють освітні напрями патріотичного виховання. Наказом МОН України від 06.06.2022 № 527 було затверджено «Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України», що визначає мету, завдання, принципи, шляхи реалізації, етапи впровадження та очікувані результати.

Проблема національного виховання була висвітлена у багатьох працях видатних педагогів Г.Ващенко, М.Драгоманова, О.Духновича, С.Русової, Г. Сковороди, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К.Ушинського.

М. Стельмахович писав «Українське національне виховання має міцну філософську основу, що базується на системі наукових знань про людське буття, пізнання й мораль, народ, націю і державу» [37, с.26]

«Виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, -- зазначав видатний педагог К.Ушинський, -- має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу» [41, с.100]

На думку багатьох науковців патріотичне виховання варто розпочинати в дошкільному віці так як це є найбільш вразливим і водночас ключовим періодом для формування цінностей, поглядів і ставлення до світу. Чим раніше почнеться формування патріотизму та національного світогляду у майбутнього громадянина України, тим більше можливостей для ефективного розвитку його як особистості та патріота.

Заклади дошкільної освіти відіграють невід'ємну роль у розвитку та вихованні дітей. Вони формують особистість дитини, розвивають її здібності, надають перші знання та сприяють вихованню національної самосвідомості, патріотизму. Важливо виробляти в молодому поколінні розуміння того, що їхня ідентичність та цінності мають глибокі корені і сприяють зміцненню єдності та самосвідомості нації. Національно-патріотичне виховання в дошкільних навчальних закладах є важливою передумовою для побудови гармонійного суспільства, де кожен молодий громадянин має змогу зрозуміти свою роль у розвитку нації та світу в цілому.

Система національно-патріотичного виховання в дошкільних закладах є складною та багатогранною. Вона включає в себе взаємодію різних сторін виховання, таких як сім'я, дошкільний заклад, суспільство та загальнодержавні інститути. Головною метою цієї системи є формування у дітей патріотичних цінностей, любові до рідної землі, розуміння історії та культури свого народу, а також поваги до інших культур та націй.

Національно-патріотичне виховання є важливою складовою соціального розвитку країни, розуміння основних принципів та методів

роботи з дітьми дошкільного віку в контексті патріотичного виховання дозволить покращити якість освіти та сприятиме формуванню покоління, яке буде відчувати себе гордими учасниками свого народу та сприяти розвитку своєї країни.

Актуальність проблеми обумовила вибір теми магістерської роботи «Упровадження системи національно-патріотичного виховання в практику роботи дошкільної освіти».

Мета дослідження: визначити, теоретично обґрунтувати сутність, національно-патріотичного виховання дошкільників, а також розробити систему національно патріотичного виховання в практику роботи закладів дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з національно-патріотичного виховання;
2. Розкрити сутність, особливості, принципи, шляхи та засоби реалізації в закладах дошкільної освіти національно-патріотичного виховання;
3. Розробити методичне забезпечення національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження: процес національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти.

Предмет дослідження: упровадження системи національно патріотичного виховання в практику роботи дошкільної освіти.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз наукової літератури, емпіричні методи: бесіди, спостереження, педагогічний експеримент (костатувальний, контрольний)

Апробація результатів роботи : основні положення кваліфікаційної роботи висвітлювалися у Збірнику наукових та навчально-методичних праць до III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта : проблеми, пошуки, інновації»; матеріали дослідження обговорювалися на

засіданнях проблемної групи "Психолого-педагогічний розвиток дітей передшкільного віку"

Структура роботи: Кваліфікаційна роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАСАД НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

1.1. Проблема національно-патріотичного виховання в дошкільній освіті у науковому вимірі

Поняття «патріотизм» немає єдиного визначення. Кожна людина трактує його по різному. Уявлення про сутність та роль патріотизму змінювалось з часом і важко назвати точне визначення патріотизму враховуючи на даний час безліч аспектів та всебічне вивчення цього явища.

Проблема національно-патріотичного виховання особистості була завжди актуальною і розглядалась багатьма вченими та педагогами. У контексті педагогічної спадщини до проблем патріотичного виховання звертались Г.Ващенко, М. Драгоманов, М.Грушевський. А. Макаренко, С.Русова. М. Стельмахович, В.Сухомлинський. З позиції сьогодення проблему патріотичного виховання дітей дошкільного віку досліджували І.Бех, А.Богущ, Н.Гавриш, Л.Крутій, Н.Бондаренко, Т.Поніманська, Л.Савченко, К.Чорна.

Такі поняття як «патріотизм», «патріотичне виховання» розглядалось в різних педагогічних, психологічних та філософських дослідженнях. Так у педагогіці вивчається процес формування патріотизму як планомірна дія педагога щодо формування патріотичного почуття. Психологія досліджує механізми процесів та явищ які впливають на формування патріотичних рис особистості, а філософія розглядає патріотизм як явище, якість особистості.

В педагогічній літературі під «патріотизм» розуміють соціально-історичне явище та одне з глибоких громадянських почуттів [15, с. 249]

Т. Поніманська, дає визначення патріотизму, як любов до Батьківщини, відданість їй і своєму народу. Як синтетична якість, патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства [31, с. 252]

Сучасні науковці І. Бех та К. Чорна аналізуючи основні проблеми та тенденції виховання патріотизму, вважають, що патріотизм - це любов до Батьківщини, українського народу, турбота про його та своє благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею. [5, с. 28]

З погляду філософії, патріотизм ґрунтується на засадах народних переконань та національної свідомості, тобто виражається у поглядах на навколишній світ, любові до своєї культури, традицій, мови, самоусвідомленні себе як частиною свого народу, коли інтереси суспільства переважають власні і здатен приймати відповідальність за долю свого народу [30, с. 104]

Ми можемо зробити узагальнення, та дати власне визначення, що патріотизм – це духовно моральна цінність, яка охоплює різні сфери організованого і цілеспрямованого впливу на особистість, мета якої полягає в оволодінні патріотичними цінностями, бажанням пізнавати і діяти на благо.

Питання проблеми виховання особистості підіймав Г. Сковорода, який у своїх притчах досить широко обґрунтував принципи народності у вихованні. На його думку, поняття народності, це не тільки навчання рідною мовою, а це те що зумовлюється всім укладом життя, історичними умови, мовою та культурою. [23, с. 96]

К. Ушинський подавав ідею народності як основну складову виховної системи. У своїй статті «Про народність у громадському вихованні» він проаналізував загальні основи виховання у різних країнах, та висловив думку, що у кожного народу своя особлива національна система виховання і тому запозичення одним народом у іншого виховних систем є неможливим [41, с. 109]

Думки, щодо української національної системи виховання, у своїх працях викладав М. Стельмахович, вважаючи, що вона належить до давніх педагогічних традицій нашого народу. Педагог стверджує, що через

національну систему виховання, кожен народ «...органічно продовжує себе в своїх дітях, генезує національний дух, менталітет, характер, психологію, традиційну родинно-побутову культуру, спосіб життя» [37, с. 19]

Згідно з Концепцією, національно-патріотичне виховання - це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність різних органів влади, щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [19].

Професор Г.Ващенко вважав, що основне завдання школи і суспільства це виховання у молоді любові до Батьківщини [10, с. 131]. Він зазначив, що є різні форми любові до Батьківщини, але не всі вони потребують виховання у молоді. На думку Г.Ващенко, існує три форми патріотизму: стихійний, несвідомий та свідомий. В основі стихійного патріотизму лежать навички, неусвідомлена любов до рідної природи, суспільства, культури та мови. Несвідома любов до Батьківщини, полягає в тому, щоб людина органічно зростає з рідною природою, своїми земляками, національними традиціями, світоглядом та мовою. Свідомий патріотизм властивий більшості людей, головна риса це – свідомість приналежності до певної нації та виокремлення її від інших. «Свідомий патріот більш-менш чітко уявляє собі властивості свого народу, знає рідну природу, історію та ін.» [10, с. 134].

О. Вишневський виділяє три різновиди патріотизму:

- Етнічний патріотизм – цей патріотизм є вродженим, започаткованим природою і може розвиватися повноцінно лише за умови якщо дитина виростає в національно свідомій сім'ї;
- Територіальний патріотизм – любов до рідного краю у якому народилась дитина. Автор розділяє думку професора Г. Ващенко, що такий патріотизм ґрунтується на ранніх дитячих переживаннях та захопленнях.

- Державницький патріотизм – який має на меті виховання у дітей вищого патріотизму: розвиток державницького світогляду і державницького почуття [12, с. 153].

В. Сухомлинський, видатний український педагог, у свої працях багато уваги приділяв питанням патріотичного виховання дітей. «Любов до вітчизни, до свого народу – патріотизм – одно з найбільш глибоких і благородних почуттів» [38, с. 3]. Підкреслюючи, що патріотизм це одне з складних і багатогранних моральних почуттів, у якому органічно поєднуються любов до рідної природи, матері та мови. Патріотичний дух, патріотичне почуття, патріотична свідомість та обов'язок утворюються завдяки внутрішнім потребам особистості. До зовнішніх мотивів, педагог відносив, слово, красу, творчість, працю, вчинки які створюють емоційний відгук у особистості, тим самим створюють стимулюючу функцію в патріотичному вихованні.

Низька праць С. Русової присвячена створенню національної системи виховання і освіти. Її ідейні погляди полягали у формуванні національної ідентичності українця, а процес національного виховання повинен будуватися на засадах демократичності. «Національне виховання є певний ґрунт в справі зміцнення моральних сил дитини і оновлення, відродження душі народу. Тим то й бачимо, що міцнішою нацією в наші часи виявляє себе та, яка краще других вичерпала в своєму вихованні свої глибокі національні скарби й національній психології дала вільний розвиток» [33, с.13].

Велику роль у розробці національно-патріотичного виховання належить І. Огієнко, наголошуючи що система освіти має реалізуватися на національних засадах. І велика роль, на думку науковця, належить мові, яка є формою культурного та національного життя, і якщо не стане мови то і не стане національності [28, с. 24].

Важливим для національно-патріотичного виховання є правильне визначення вікового етапу, на якому стає можливим активне формування у дітей патріотичних почуттів. У дошкільному віці відбувається формування

основних цінностей культури та духовно-етичної основи особистості дитини, розвиваються її емоційні та почуттєві сфери, формується її мислення і механізми соціальної адаптації в суспільстві. Також на цьому етапі розпочинається процес національно-культурної самоідентифікації та усвідомлення себе в навколишньому світі.

Розмірковуючи над вихованням патріотизму, Г. Ващенко наголошував на тому, що патріотизм має розпочинатися з перших років життя. Оточення, на думку професора, це основа любові до Батьківщини. Позитивні переживання, які отримує дитина, стають органічною частиною її особистості, які пов'язують її з оточенням, в якому вона живе, тим самим викликають спочатку стихійну, а потім свідому любов до Батьківщини. У вихованні свідомого патріотизму, саме дитячий садок має більше можливостей ніж родина. Саме у дитячому закладі є всі можливості не тільки посилювати стихійну любов до Батьківщини, а й планово та систематично виховувати у дітей свідому любов до неї [10, с. 153].

Про виховання з раннього віку наголошував і В.Сухомлинський «Необхідно людину змалку виховувати так, щоб вона відчувала потребу як можна більше залишити після себе доброго, красивого, потрібного людям – саме тоді, коли перед нею відкрилось вікно у світ, коли в її свідомості утвердились перші поняття про добро і зло, справедливість та несправедливість, честь і безчестя» [38, с. 80].

На думку сучасних науковців та педагогів (А. Богуш, Н.Гавриш, О.Каплуновська, К.Крутий, Т. Поніманська, О. Рейпольська) розпочинати патріотичне виховання слід з раннього віку, але для формування моральних цінностей та переконань найсприятливішим є старший вік.

Патріотичне виховання є планомірною виховною діяльністю, спрямованою на формування у вихованців почуття патріотизму, тобто доброго ставлення до Батьківщини та до представників споріднених культур. Таке виховання включає:

- 1) розвиток любові до батьківщини, національної самосвідомості й гідності;
- 2) дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій;
- 3) відповідальність за природу рідної країни;
- 4) потребу зробити свій внесок у долю батьківщини;
- 5) інтерес до міжнародного спілкування;
- 6) прагнення праці на благо рідної країни, її народу [25, с. 15].

Для формування національно патріотичного почуття у дітей, необхідно усвідомлювати що сам процес національного виховання складається з двох складових які є взаємопов'язаними між собою. Як стверджують автори Н.Гавриш та К. Крутій, першою складовою є моральне виховання дитини у якому відбувається засвоєння загальнолюдських цінностей та моральних норм суспільства, а також створення позитивного сприйняття людини, яка буде творити добро не тільки в межах своєї держали, а й поза ним. Моральне виховання є основою для національного виховання, для якого ставиться мета формування любові до свого краю та Батьківщини, ціннісного ставлення до свого народу, культури та традицій [14, с.3].

Авторами парціальної програми «Моя країна - Україна» (Н.Гавриш, О.Косенчук, Т.Піроженко) пропонується впроваджувати національно-патріотичного виховання через три рівня:

- мікро-рівень найближчого соціального простору (сім'я, рідня);
- мезо-рівень розширеного соціального простору (дошкільний заклад, вулиця, місто/селище);
- макро-рівень великого соціуму (Україна як країна серед інших країн світу) [13].

Для реалізації функцій патріотичного виховання, за ствердженням І.Беха, впливають зовнішні та внутрішні фактори. До зовнішніх (об'єктивних) відносять соціально-історичні особливості, культурні традиції народу та її систему освіти. До внутрішніх (суб'єктивних) факторів які впливають на патріотичне виховання, відносять індивідуальні особливості вихованців,

компетентності вихователів, ціннісні орієнтації учасників виховного процесу, психологічний клімат у колективі, стиль педагогічного керівництва, а також матеріальні умови, у яких відбувається процес виховання патріотизму [4, с. 165].

Система національно-патріотичного виховання має широку нормативну базу, і зазначена в таких документах: Конституція України, Законів України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Стратегії національно-патріотичного виховання», «Концепції національно патріотичного виховання в системі освіти України», «Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року», «Базовому компоненті дошкільної освіти».

У Конституції України стаття 11 зазначено, що «держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [19].

Відповідно до Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-IX. Цим законом було визначено цілі, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики для підтримки української національної та громадянської ідентичності як важливого аспекту забезпечення національної безпеки України. Також встановлені поняття української національної та громадянської ідентичності та їх складові, що включають у себе національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання та громадянську освіту [33].

Постановою Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673 затверджено «Державну цільову соціальну програму національно-патріотичного виховання на період до 2025 року». Метою програми є

вдосконалення та розвиток загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання шляхом формування єдиних суспільно-державних та загальнолюдських цінностей [20].

Національно-патріотичне виховання в системі освіти впроваджується шляхом реалізації «Концепції національно-патріотичного виховання», затвердженої Наказом Міністерства освіти та науки України від 6 червня 2022 року № 527. У ній подано основні складові національно-патріотичного виховання, які відповідають вимогам сучасності та нагальним вимогам:

- 1) громадянсько-патріотичне;
- 2) духовно-моральне;
- 3) військово-патріотичне;
- 4) екологічне виховання.

Мета національно-патріотичного виховання реалізується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;
- виховання екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне багатство, основи життя на землі;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

Слід звернути увагу, що у Концепції національно патріотичного виховання наголошується, що процес патріотичного виховання дітей і молоді повинен мати випереджувальний характер, відповідати віковим і сенситивним періодам розвитку дитини та особистісним характеристикам, ґрунтуватися на духовно-моральних засадах [20]. Також у Концепції визначено принципи національно-патріотичного виховання. Окрім відомих

загальнопедагогічних принципів, національно-патріотичне виховання має власні:

- принцип народної самосвідомості – який передбачає любов до рідної землі, народу та його культури, повагу до інших національностей на території України, збереження власної ідентичності та активну участь у розвитку та захисті держави;

- принцип самоактивності й саморегуляції – сприяє розвитку суб'єктних характеристик, критичного мислення, самостійності та громадянської позиції особистості;

- принцип політкультурності – який передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір через формування відкритості, толерантного ставлення до різних ідей, цінностей, культур, мистецтва, вірувань інших народів, а також здатність розрізняти спільне і відмінне в різних культурах та сприймати українську культуру як невід'ємну частину загальнолюдської культури;

- принцип соціальної відповідності – зазначає необхідність узгодження змісту і методів національно-патріотичного виховання визначається соціальною ситуацією та метою виховання готовності дітей і молоді до захисту України та розв'язання життєвих проблем;

- принцип історичної і соціальної пам'яті – передбачає збереження та відтворення духовно-моральної, культурно-історичної спадщини українців через реконструкцію та модернізацію;

- принцип міжпоколінної наступності – має на меті зберігати зразки української культури та етнокультури народів, що проживають в Україні для майбутніх поколінь.

Одним із завдань зазначених в Законі України «Про Дошкільну освіту» є виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов, національних цінностей Українського народу [32].

В основу Базового компонента дошкільної освіти, що є Державним стандартом освіти (затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 33 від 21.01.2021) покладено ідеї гуманістичної педагогіки, а також патріотичного та громадянського виховання. Тому однією з нових важливих компетентностей дитини, яку визначено у БКДО є соціально-громадянська. Авторами Базового компоненту дано визначення, що соціально-громадянська компетентність — це здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення суспільного життя [1].

Формування соціально-громадянської компетентності дитини відбувається в різних видах діяльності. Так у ігровій діяльності дитина збагачує знання про себе, свою родину, звичаї та традиції свого народу, свій дошкільний заклад, Батьківщину. У здоров'язбережувальній діяльності відбувається формування уявлень та знань про національних та сімейних здоров'язбережувальних традицій, активних форм діяльності та відпочинку. Виховування ціннісного ставлення до культурних надбань українського народу відбувається через художньо-естетичну діяльність. В пізнавально-дослідницькій діяльності у дитини формується інтерес до пізнання природи рідного краю, своєї держави, дитина вчиться використовувати прийняті назви (етичні, культурні, фізичні), сприймати себе як активного учасника і члена суспільства. В комунікативній діяльності – виховуємо у дітей людяність, справедливість, почуття гідності як представника українського народу, громадянина України, формуємо вміння висловлювати власну думку та приймати думку інших.

У листі МОН № 1/12490-23 від 21.08.23 року «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2023/2024 навчальному році» приділяється особлива увага формуванню у дітей соціально-громадянської компетентності у дітей. У додатку до листа «Методичні рекомендації щодо

організації освітнього процесу у 2023/2024 н. р. у закладах дошкільної освіти» наголошується на пошуку нових шляхів організації процесу формування соціально-громадянської компетентності. Для розвитку етнічної самосвідомості дітей необхідно розвивати та всебічно розвивати цікавість до України, її державних символів. Основне завдання це виховання шанобливого ставлення та любові до рідного краю [26].

Освітня програма «Дитина» (лист МОН України № 1/11-4960 від 23.07.2020 р) має на меті формування основ світогляду особистості, яка є активним громадянином демократичного суспільства та в своїй повсякденній діяльності буде дотримуватися цінностей національної культури, загальнолюдських та громадянських цінностей. У освітній програмі «Дитина» завдання національно-патріотичного виховання починається з середнього віку. В розділі «Соціальний світ» одним із освітніх завдань для дітей середнього віку «Чомусики» є виховання основ громадянської свідомості та патріотичних почуттів, у той час для старшого віку «Фантазери-Мрійники» стоїть завдання виховання основ патріотизму, усвідомлення та прийняття його як цінності. У розділі «Гра дитини» у змісті педагогічної роботи представлені різні види ігор, зокрема і народні ігри які ставлять перед собою завдання формувати у дітей інтерес до українських традицій, прилучати до минулого та сучасного української культури. У розділі «Дитина у світі мистецтва» стоїть завдання перед педагогами знайомити дітей з художніми зразками творів, письменниками для дітей, вчити відчувати красу рідної природи у творах [3].

В основу комплексної програми розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» покладено основні засади національно патріотичного виховання які відображено у працях видатних педагогів минулого та сучасного. Розділ «Розвиток і виховання душі та серця» спрямований на духовно-моральний розвиток дітей і поєднує у собі освітні лінії Базового компонента «Особистість дитини», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у світі культури». Патріотичне виховання програма

пропонує з четвертого року життя, і ставить завдання: заохочувати до вивчення малих жанрів фольклору, формувати елементарні поняття про українську мову як державну, виховувати зацікавленість до обрядових свят. Починаючи з п'ятого року життя до патріотичного виховання додаються завдання: збагачення знань про рідний край, головні вулиці, культурні та історичні пам'ятки місцевості у якій живе дитина; формування інтересу до декоративно-ужиткового, пісенно-танцювального, хореографічного мистецтв, звичаїв, традицій, обрядів, державних та народних свят; виховання почуття гордості за рідний край. У старшому віці – це залучення до бесід про місто, розширення про державні та народні символи та обереги дому; виховання любові та поваги до державної української мови, знайомства з висловами видатних людей про українську мову, із народними етикетними формами та формування навичок дотримання мовного етикету, традиційних народних та літературних форм спілкування [16]

Парціальна програма з національно-патріотичного виховання для дітей старшого віку «Моя країна - Україна» має на меті укріплення національної ідентичності як основи для патріотизму дітей, і досягти цього можна якщо об'єднати зусилля педагогів та батьків. Авторами подаються складники змісту національно патріотичного виховання:

- 1) Збагачення уявлення про сім'ю, родину, рід і родовід;
- 2) Формування знань про історію держави, її місце історії і сучасному житті людства, державні та народні символи;
- 3) Ознайомлення із явищами суспільного життя своєї країни, з традиціями та культурою свого народу;
- 4) Виховання гордості за незалежність до українського народу, національної гідності, цінного ставлення до національних святинь України;
- 5) Виховання та турботливого ставлення до своєї родини, інтересу до історії та традицій, бажання підтримувати їх;

б) Практикування активного щоденного добродіяння, участі у спільних з дорослими справах, важливими для забезпечення благополуччя своєї родини, міста, країни.

Всі завдання та зміст роботи пропонують реалізувати через емоційно-ціннісне ставлення, сформованість знань та життєві навички [13].

1.2. Поняття системи освіти та її взаємодія з учасниками освітнього процесу

Для успішної реалізації завдань національно-патріотичного виховання необхідно упроваджувати систему.

Розуміємо під поняттям «система», це ціле, яке складається з взаємопов'язаних частин і множини елементів, які утворюють певну структуру, взаємодіють і мають зв'язки один з одним, утворюючи єдність [18 с.48].

Основними системними принципами є:

- 1) багатокomпонентність об'єкта, що називається системою
- 2) цілісність системи, тобто принципова поєднаність властивостей системи до механічної суми властивостей усіх її елементів, а також не виокремлення з властивостей складових системи властивостей цілого;
- 3) взаємна залежність кожного елемента від іншого, а також залежність властивостей цих елементів в системі від їх розташування у системі в цілому, функцій та інших параметрів усередині цілого;
- 4) залежність поведінки системи від поведінки її окремих елементів, їх властивостей та структури;
- 5) залежність системи від чинників середовища, під впливом яких система виявляє і може змінювати властивості.
- 6) ієрархія системи, тобто кожна ланка системи, з одного боку, являє собою більш обмежену структурну систему, а з іншого – є частиною (компонентом) більш широкої системи;

7) множинність підходів до вивчення кожної системи через принципову складність їх структури і властивостей [18 с.48]

Система освіти – це сукупність навчально-виховних закладів, які систематично і послідовно здійснюють виховання, навчання і підготовку до життя підростаючих поколінь відповідно до завдань суспільства [36, с. 285]

Для отримання позитивних результатів в національно-патріотичному вихованні дітей необхідна особистісна орієнтовна взаємодія між всіма учасниками освітнього процесу.

Виховання патріотизму слід розпочинати з дошкільного віку. Саме в цей період у дитини відбувається розвиток мислення, відчуттів, емоцій, формуються культурно-ціннісні орієнтації. Виховання патріотизму у дітей є складним завданням та однією з ключових функцій дошкільних освітніх закладів. Воно має тісний зв'язок із розумовим, фізичним, моральним, естетичним, екологічним та трудовим вихованням. Тому цей тривалий процес потребує від педагога знань, умінь та особистісних компетентностей для реалізації цих завдань. Поставлені цілі та завдання, які сприятимуть розвитку у дітей розвитку любові та інтересу до своєї культури, педагог має реалізовувати не тільки на повсякденних заняттях, а й в різних видах дитячої діяльності поза ними. Педагог має допомагати та сприяти успішній реалізації дитячої ініціативи у різних видах діяльності. Для цього він має створити правильний розвивальний простір, який буде насичений пізнавальними елементами, сприятиме формуванню соціально доцільної поведінки, дружнім відносинам між дітьми та їх самоорганізацією.

Потрібно зауважити, що важлива роль у формуванні патріотизму належить сім'ї. Низка дослідників наголошує на важливості взаємодії дошкільних закладів та батьків вихованців у формуванні патріотизму у дітей (А.Богуш, Н.Гавриш, К. Крутій). Педагогічна діяльність має бути спрямована не тільки на вихованців але і на їх батьків. Завданням навчальних закладів є залучення батьків дітей до педагогічного процесу, тому що родинне середовище має важливий та вагомий вплив на гармонійний розвиток

особистості дитини. Як наголошує Н.Гавриш, саме приклад дорослого має велике значення для виховання, оскільки діти переймають певне позитивне уявлення про ідеї та явища дійсності, ніж починають засвоювати знання про них [14, ст. 4]. Перед педагогами стоїть завдання не тільки стимулювати батьків до спільних дій з національно-патріотичного виховання, а й створення єдиної освітньої позиції, тому що розуміння сутності національно-патріотичного виховання є важливою умовою становлення дітей патріотами нашої країни.

Для успішної реалізації національно-патріотичного виховання потрібна взаємодія з усіма учасниками освітнього процесу, ця робота має бути комплексна та планомірна і для цього мають використовувати різні форми роботи.

Робота педагогів з національно-патріотичного виховання включає в себе:

- проведення консультацій та бесід;
- участь в семінарах, педрадах;
- постійна вдосконалення самоосвіти;
- виготовлення дидактичних матеріалів та посібників;
- розробка та підготовка до занять, свят, розваг та інших виховних заходів;
- практична робота з дітьми.

У роботі з дітьми національно-патріотичне виховання відбувається через:

- проведення занять;
- ігрову діяльність;
- участь у святах, розвагах та інших виховних заходах;
- розв'язування проблемних ситуацій;
- бесіди, розповіді національно-патріотичного спрямування;
- читання та інсценування художніх творів;
- екскурсії.

Залученням батьків до освітнього процесу щодо національно-практичного виховання відбувається через:

- консультації, бесіди;
- батьківські збори;
- дні відкритих дверей;
- практичний показ роботи з дітьми;
- семінари та ділові ігри;
- спільну участь разом з дітьми у святах, розвагах та інших виховних заходах.

Пріоритетними формами для формування компетентностей дитини є гра, заняття, колективні справи, спільна пошукова діяльність. Доречним для національно-патріотичного виховання є використання комбінованих методів і методи інтегрованої освіти: метод полілогу, дослідницький метод, інтерактивні вправи, методи дослідження, методи під групової роботи.

Задля того, щоб виховати патріотичні почуття в дошкільників існує багато різноманітних засобів. Серед них: навколишнє середовище, природа, ігри, предмети побуту, народні традиції і звичаї, образотворче мистецтво, сім'я, народні художні промисли та ремесла, українська народна педагогіка, художня література, усна народна творчість, технічні засоби навчання, образотворче мистецтво, народне декоративно-прикладне мистецтво, музика, праця, свята, які відзначаються в країні і в дитячому садку, фольклор, картина, міні-музей.

Висновки до розділу 1

Процес становлення незалежної та демократичної Української держави нерозривно пов'язаний із формуванням української політичної нації та розвитком громадянського суспільства. Це передбачає зміну світоглядних орієнтацій і самосвідомості нації.

Аналіз різноманітних літературних джерел, які розглядають питання патріотизму, показує, що використання та тлумачення самого поняття "патріотизм" має багато варіантів і має різні пояснення. Цю різноманітність можна пояснити завдяки складності природи цього явища, багатим змістом і різними способами виразити його. Поняття «патріотизм», «патріотичне виховання» досліджуються авторами у різних історичних, соціальних та політичних змістах. Дослідників цікавило питання патріотизму у контексті педагогічного, психологічного або філософського явища.

Працювали над проблемами та пошуком рішень з питань національно-патріотичного виховання багато науковців, вчених та видатних педагогів, такі як, Г.Ващенко, М. Драгоманов, М.Грушевський, А.Макаренко, С.Русова, М.Стельмахович, В.Сухомлинський, І.Бех, А.Богущ, Н.Гавриш, Л.Крутий, Н.Бондаренко, Т.Поніманська, Л.Савченко, К.Чорна. Дослідження наукової, методичної та філософської літератури з питання патріотичного виховання вказує на те, що багато дослідників розглядають патріотичне виховання як ключовий аспект формування майбутнього громадянина своєї країни та патріота. Деякі з авторів працювали над системою національно-патріотичного виховання, які зазначали, що завдання стоїть не лише у наданні знань, умінь та навичок, а й пошуку дійових методів виховання.

Державна політика спрямована на виховання свідомого громадянина патріота, тому має широку нормативну-правову базу. У Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти», «Базовому компоненті дошкільної освіти», «Методичних рекомендацій до оновленого Базового

компонента дошкільної освіти» ставляться завдання формувати соціально-громадянську компетентність, укріплювати національну ідентичність.

Науковці та дослідники підкреслюють, що дитинство є найважливіший період у розвитку дитини. В цей період закладаються базові якості дитини як особистості.

Національно-патріотичне виховання це складний і багатогранний процес, що потребує взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Для цього необхідно створювати систему національно-патріотичного виховання та упроваджувати її у освітні установи. Неодноразово наголошувалось на спільній дії педагогів та батьків для успішної реалізації завдань та формування національно-патріотичного виховання. Заклади дошкільної освіти та сім'я є рівноправними партнерами у вихованні дитини. Сьогодні спільними завданням дошкільних закладів, батьківської громади є формування та виховання громадянина та патріота своєї країни. Тому використання різних форм роботи з учасниками освітнього процесу дає позитивні результати поставленій меті і завдань національно-патріотичного виховання.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Методичні рекомендації щодо впровадження національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти

У закладах дошкільної освіти здійснюється виховання дітей до національної та патріотичної свідомості за допомогою різних аспектів організації навчальної діяльності, які визначаються в річному плані роботи закладу. Ця робота також включена в перспективні та календарні плани навчальної діяльності для різних вікових груп, охоплює всіх учасників навчального процесу і передбачає різні напрямки:

- 1) формування уявлень про найближчих людей: сім'ю, родину, рід і родовід;
- 2) краєзнавство;
- 3) ознайомлення з явищами та подіями суспільного життя;
- 4) формування знань про історію держави, державні символи;
- 5) ознайомлення з традиціями, звичаями, фольклором і культурою свого народу;
- 6) формування знань про людство [31, с. 252]

Основними завданнями з національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти є:

- формування самосвідомість дітей з раннього віку;
- підкреслення важливості української мови як національної цінності;
- організація та ведення інформаційно-просвітницької діяльності серед колективу та родин вихованців, спрямованої на усвідомлення українських суспільно-державних та національних цінностей;
- підтримка у закріпленні сімейних цінностей та активне залучення родини до національно-патріотичного виховання;

– проведення заходів національно-патріотичної спрямованості пов'язані з державними та релігійними святами [20].

Орієнтуючись на лист МОН від 25.07.2016 № 1/9-396 «Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах» ми можемо виділити основні умови для реалізації національно-патріотичних завдань в закладах дошкільної освіти [28]:

1. ***Розвивальне середовище або простір*** – це система впливів та умов формування особистості та її розвитку, які враховують психологічні, просторово-предметні, дидактичні, соціально-комунікаційні аспекти взаємодії дорослого та дитини. Організація внутрішнього та зовнішнього простору має бути продуманим, чітко організованим відповідно віковим особливостям дітей та відповідати вимогам програм та завдань на які орієнтується педагогічний колектив. Правильно організоване розвивальне середовище дає можливість з ознайомленням державних та народних символів, оберегами, традиціями, побутом, мистецтвом, природними зонами рідного краю та України, світом рослин та тварин. Доцільно організувати міні-музеї, стилізовані кімнати українського побуду і традицій, світлиці, народознавчі куточки.

2. ***Програмно методичне забезпечення*** -- це нормативна база, за якою здійснюється освітній процес закладу дошкільної освіти. Воно має допомагати педагогам використовувати різні підходи до організації психолого-педагогічній взаємодії учасників освітнього процесу. Для реалізації національно-патріотичного виховання в дошкільних закладах необхідно забезпечити навчальним виданням (комплексними програмами розвитку і виховання та парціальними програмами, навчально-методичними, методичними, навчальними посібниками, альбомами та робочими зошитами), художньою літературою та методичними розробками. Педагогічні колективи можуть обирати самостійно програми які рекомендовані Міністерством освіти і науки України (лист МОН від 14.08.2023) та згідно з «Переліком навчальної літератури та навчальних програм, рекомендованих

Міністерством освіти і науки України для використання в освітньому процесі закладів освіти у 2023/2024 навчальному році» № 1/12038-23.

3. *Інтегрований освітній процес у ЗДО* – систематичний процес об'єднання освітніх напрямів у спеціально організованій взаємодії педагогів і вихованців, зорієнтований на досягнення освітніх цілей через інтеграцію навчального матеріалу та різних видів дитячої діяльності. Встановлення пріоритетних цілей і завдань у вихованні та розвитку особистості, оснований на формуванні цілісних уявлень про довкілля, та включає такі аспекти:

- реалізація не лише конкретного вмісту, а й формальних цілей та завдань у вихованні та розвитку.
- зміцнення взаємозв'язків між різними складовими навчального змісту з різних розділів освітньої програми - це може включати інтеграцію різних видів навчання, альтернативних програм, або навіть окремих тематичних аспектів.
- взаємодія методів та прийомів у вихованні та навчанні - це методична інтеграція.
- впровадження інтегрованих форм організації навчання, таких як інтегровані заняття, цикли занять, освітні ситуації, освітні подорожі, тематичні дні та інші складні структурні підходи до навчання в дошкільних та початкових навчальних закладах [22]

Для формування системи цінностей і досвіду у дітей доцільно поєднувати різні форми організації та залучати до різних форм активностей:

- у грі – організація і проведення різних творчих ігор, конструкторсько-будівельні, сюжетно-рольові, режисерські ігри, ігри драматизації, ігри з правилами, ігри з іграшками (народними та промисловими), ігри з різним природним матеріалом;
- у навчально-пізнавальній діяльності – мають бути заняття різних типів та видів, екскурсії у природне та культурно-побутове середовище, дидактичні ігри, пізнавальні бесіди та залучення родин дітей до проєктів народознавчого спрямування;

- у комунікативно-мовленнєвій – проведення різних типів занять з мовленнєвого розвитку, проведення бесід та розмов з різних тем, змодельовані ситуації, залучення дітей до спілкування під час різних режимних моментів та у повсякденні.
- у предметно-практичній – під час виконання доручень, чергувань, колективної господарсько-побутової праці, художньої праці, праці в природі та інше.
- у художній діяльності – через різні заняття образотворчого, музичного та літературного спрямування, участь у розвагах та святах, відвідування гуртків художньо-естетичного напрямку, під час самостійної художньої діяльності;
- у руховій діяльності – спонукати брати участь у різних спортивних заняттях, використання рухливих ігор під час занять та на прогулянці, фізкультурні свята та розваги, тематичні дні здоров'я із залученням батьків, туристичні походи краєзнавчого, народознавчого або екологічного спрямування.

4. Вивчення стану роботи освітнього процесу – для успішного освітнього процесу з питань національно-патріотичного виховання необхідно цілеспрямоване вивчення стану роботи. Для цього мають бути питання для вивчення, аналіз, терміни та відповідальні. Результати (знання, навички, інтереси, ставлення, поведінка та стосунки дітей) мають бути враховані при подальшому плануванні і за потреби скореговані за потребою в поточному плані, перспективному та календарному плані. Метою такої роботи є удосконалення цілісного освітнього процесу та взаємозв'язок національно-патріотичного виховання з іншими складовими освітнього процесу,

5. Оптимізація методичної роботи з кадрами -- це система взаємопов'язаних дій і заходів, спрямована на всебічне підвищення професійної майстерності педагога з питань національно-патріотичного виховання. Доцільно використовувати різні форми організації методичної роботи: конференції, семінари, семінари-практикуми, дискусії відкриті

покази. Для підвищення фахового рівня педагога можна використовувати і нетрадиційні форми організації методичної роботи: майстер-клас, творчі лабораторії, «педагогічні» клуби, ділові ігри, квести тощо.

6. Зв'язок з різними навчальними, науковими, громадськими та волонтерськими організаціями – має бути окреслений у річному плані, згідно напрямками та завданнями дошкільного закладу. Це може бути проведення методичних заходів педагогічних колективів різних навчальних установ, апробація педагогічних технологій тощо. Доречним є залучення дітей, згідно віковим можливостям, до різних акцій які сприяють національно-патріотичному вихованню ()

7. Співпраця з батьками вихованців -- сім'я виступає основним та ключовим аспектом соціалізації та виховання дитини. Батьки, як перші педагоги, впливають на формування почуття патріотизму у дошкільника через передачу духовно-культурних традицій, звичаїв та участь у різноманітних обрядах. Основним завданням дошкільних навчальних закладів у роботі з батьками є налагодження взаємозв'язку з батьками вихованців та створення умов, за яких батьки стають повноцінними учасниками освітнього процесу. Для цього організуються батьківські збори з переглядом різних за змістом і тематикою форм роботи, майстер-класи від педагогів, залучення батьків до участі у розвагах та святах, різній театралізованій діяльності, тематичних занять, цільових прогулянок, тематичних виставок, благодійних ярмарків та аукціонів.

8. Підтримка з боку управлінських та методичних служб різних рівнів – вивчення стану роботи дошкільних закладів, надання допомоги, підтримка та популяризація новацій у педагогічних колективах, перевірки та апробації, залучення спонсорів та громадські організації до співпраці з дошкільними закладами.

Так, на базі закладу ЗДО №62 КМР у річному плані прописано одне із пріоритетних завдань, яке полягає у спрямуванні роботи щодо формування в

дошкільників основ громадянськості шляхом організації проєктної діяльності патріотичного змісту.

Для реалізації зазначених умов у зазначеному закладі дошкільної освіти було зроблено:

1. Систематизовано нормативно-правові та методичні документи з питань патріотичного виховання; в методичному кабінеті упорядковано навчальні посібники, методична та художня література з питань національно-патріотичного виховання.
2. З метою підвищення фахової майстерності педагоги приймали участь у районних семінарах-практикумах, переглядали вебінари, проходили онлайн-курси на освітніх платформах.
3. Була створена творча група з національно-патріотичного виховання, результатами роботи якої стали узагальнені матеріали досвіду. Матеріали досвіду включають в себе конспекти занять різного напрямку для дітей та інформаційно-консультативні матеріали для батьків.
4. Протягом року педагоги брали участь у проєкті «Моя країна Україна» та презентували власні розробки дидактичних ігор, різних презентацій, лепбуків, етнографічних осередків у групах.
5. На базі закладу було створення міні-музею «Традиції українського народу та його побуту»
6. З метою забезпечення єдиних вимог і наступності сімейного і суспільного виховання, надання психолого-педагогічної допомоги батькам в ЗДО організовано роботу консультативного центру. Роботу консультативного центру виконують адміністрація закладу, спеціалісти.
7. Розміщення інформаційно-консультативних матеріалів та різних заходів національно-патріотичної спрямованості, які реалізуються закладом на сайті закладу, сторінках соціальних мереж.

8. Відбувався тематичний контроль, щодо стану роботи національно-патріотичного виховання дошкільників; проводилась діагностика професійної компетентності педагогів з питань національно-патріотичного виховання.

Успішна реалізація національно-патріотичного виховання в дошкільних навчальних закладах залежить від комплексу важливих факторів, які враховують потреби та особливості дітей, а також ефективність взаємодії між педагогами та батьками. Створення стимулюючого середовища, компетентність педагогічного колективу, участь батьків та підтримка громадності одні із тих чинників які відіграють ключову роль у національно-патріотичному вихованні.

2.2. Методична розробка системи національно-патріотичного виховання

Для реалізації одних із важливих завдань в дошкільній освіті, які зазначені в Законі України «Про дошкільну освіту», «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти», «Базовому компоненті дошкільної освіти», нами була запропонована система національно патріотичного виховання.

Запропонована система національно-патріотичного виховання була використана на базі комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №62 Криворізької міської ради «Мрія». Відповідно до рішення педагогічної ради освітній процес здійснюється за комплексними та програмами, рекомендованими Міністерством освіти і науки України.

1. Зміст інваріантної складової Базового компонента дошкільної освіти у ЗДО забезпечується через програму «Українське дошкілля». Програма розвитку дитини дошкільного віку / Білан О.І. ((лист ІМЗО від 06.12.2021 №22.1/12-Г-751)

2. Варіативна складова Базового компонента дошкільної освіти реалізується через впровадження парціальних програм у різні види діяльності та у роботу.

Система національно-патріотичного виховання має мету:

- забезпечити етнопростір в умовах дошкільного навчального закладу;
- через різні форми навчально-пізнавальної та ігрової діяльності поглибити знання дітей про рідний край, особливості культури та побуту, традиційні заняття й народне мистецтво;
- розвивати у дітей усвідомлення себе як частини українського народу;
- сприяти налагодженню тісної взаємодії педагогів, батьків і дітей.

Освітній процес в ЗДО №62 організовано в змішаному форматі (очна та дистанційна форма навчання). З урахуванням результатів опитування батьків складено та затверджено графік індивідуальних консультацій щодо дистанційного навчання. На педагогічній раді було ухвалено рішення щодо використання інформаційно-комунікаційних онлайн-сервісів та інструментів під час організації освітнього процесу: Google Диск, Google Meet, Padlet (дошка), YouTube, платформа розвитку дошкільнят «НУМО». Успішність освітнього процесу у цій формі залежить від взаємодії між педагогами та батьками.

Створення групи для батьків «Мрія» у соціальній мережі Viber та «ЗДО №62 "МРІЯ"» у соціальній мережі Facebook із наданням рекомендацій стосовно організації освітньої діяльності за різними темами (фото-, аудіо-, відео-, письмові матеріали тощо). Організація обміну фотозвітами, посилок на ресурси з розвиваючими завданнями для розвитку пізнавальної, мовленнєвої, художньо-продуктивної, дослідницької діяльності (наприклад, вивчення вірша за мнемотаблицею «Великодня писанка», декоративне ліплення за мотивами народної пластики «Опішнянська іграшка - свищик», інтерактивна гра «Що потрібно на Великдень»), піснями, рукоділлям та

фізичними вправами через Інтернет. Проведення конкурсів (наприклад, «Мовленнєві перлинки», «Одна родина, одна – Україна», Українці – незламна нація»), акції (наприклад, «Козацька толока» на підтримку ЗСУ), флешмобів (наприклад, «Подорож кулінарними стежинками нашої сім'ї»), онлайн спілкування з дітьми, відео-конференції через Google Meet з групою дошкільників та батьками, створення та використання YouTube-каналів.

Нами був складений та запропонований орієнтовний план заходів національно-патріотичного виховання на 2022/2023 навчальний рік. Напрямами для реалізації патріотичного виховання було обрано:

1. «Моя сім'я, родина, родовід»;
2. «Кривий Ріг – моє місто»;
3. «Традиції та звичаї українського народу»;
4. «Моя країна - Україна»

При плануванні були враховані різні форми роботи з педагогами, батьками та дітьми, які можна ефективно застосовувати для змішаного навчання.

План заходів національно-патріотичного виховання

Форма роботи	Термін	Відповідальний
Систематизувати нормативно-правові та методичні документи з питань патріотичного виховання.	Жовтень	Вихователь-методист
Упорядкувати навчальні посібники, методичну та художню література з питань національно-патріотичного виховання	Листопад	Вихователь-методист
Забезпечити інформування про заходи з національно-патріотичної спрямованості, які проводяться у закладі, на сторінка соціальної мережі	Протягом року	Вихователь-методист, педагоги
Підготувати методичні рекомендації «Оформлення національних куточків в групах»	Листопад	Вихователь-методист
РОБОТА З ПЕДАГОГАМИ		
Теоретичний семінар (для всіх працівників)	Вересень	Вихователь-методист

«Виховання в дошкільників патріотизму як почуття та цінність»		
Педагогічна конференція для педагогів та батьків «Патріотичне виховання»	Листопад	Адміністрація Вихователь-методист Педагоги
Педагогічна рада «Формування відчуття приналежності до своєї країни завдяки участі в проектній діяльності громадянсько-патріотичного змісту»	Січень	Вихователь-методист Вихователі Спеціалісти
Практикум «Рідна мова — джерело громадянських почуттів»	Квітень	Вихователь-методист Вихователі
Консультації 1. «Впровадження гуманістичних та патріотичних ідей за допомогою казок В. Сухомлинського» 2. «Співпраця з родиною – запорука успіху у вихованні дітей-дошкільнят» 3. «Ознайомлення дітей з рідним краєм» 4. «Ознайомлення дітей з традиціями та побутом українського народу» 5. «Використання зразків народного мистецтва у роботі з дітьми» 6. «Виховання свідомого громадянина патріота через культурно-історичні цінності своєї нації та загальнолюдські цінності» 7. «Виховання свідомого громадянина патріота через культурно-історичні цінності своєї нації та загальнолюдські цінності»	Протягом року	Вихователь-методист Вихователі Спеціалісти
Педагогічні години 1. «Патріотичне виховання дошкільників в сім'ї» 2. «Краєзнавча робота в ДНЗ: Кривий Ріг – моє місто» 3. «Плекаємо патріотів змалку»	Протягом року	
Круглий стіл 1. «Роль національних культурних надбань в розвитку творчості дошкільника» 2. «Як виховувати свідомого громадянина»	Жовтень Травень	
Ділова гра для педагогів «Сторінками історії України»		

Відкриті покази 1. «Моя сім'я, моя родина» 2. «Кривий Ріг – місто в якому я живу» 3. «Україна – рідна ненька»	Протягом року	
Майстер – клас для педагогів 1. «Лялька мотанка – український оберіг» 2. «Тістопластика як засіб ознайомлення дітей зі світом традиційної української іграшки» 3. «Виховання патріотичних та естетичних почуттів в процесі ознайомлення дошкільників з петриківським розписом»	Протягом року	
Самоосвіта «Народознавство в ДНЗ»		Вихователі
Виставка-презентація 1. Відео презентації «Мій рідний край» 2. Відео-презентація «Народні іграшки в житті дошкільника» 3. Презентація народознавчих куточків 4. Лепбук «Моя країна -Україна»	Протягом року	Вихователі
РОБОТА З ДІТЬМИ		
Свято 1. «Мандруємо рідним містом, щоб його пізнати» 2. «Свято Врожаю» 3. «Різдвяні свята» 4. «Великдень – свято всіх святих» 5. «День прапора» 6. «День Незалежності»	Протягом року	Вихователі Спеціалісти
Розваги 1. «День Родини» 2. «День міста» 3. «Щедрий вечір» 4. «Веснянки» 5. «Забавлянки-примовлянки» 6. Обрядова розвага «Закосичення» за участю батьків 7. «Хай в серці кожної дитини живе любов до України» 8. «Посвята у сміливі козачата» 9. Літературно-музичний вечір «Україно – матінко моя»	Протягом року	Вихователі Спеціалісти
Конкурси 1. Виставка малюнків «Одна родина, одна –	Протягом року	Вихователь-методист

Україна» 2. Онлайн - фестиваль художньо - мовленнєвої творчості "Мовленнєві перлинки" 3. Виставка дитячої творчості «Такий великий світ» 4. Стріт-арт на асфальті крейдою «Світ у дитячих долоньках»		Вихователі
Клуб кмітливих 1. «Професії якими славиться наша сім'я» 2. «Що я знаю про рідний край» 3. «Наша слава — Українська держава» 4.«Таємні історії маленьких і великих перемог»	Протягом року	Вихователі
Гурткова робота <i>Художня студія:</i> 1. «Рідні наші кольори» 2. «Великодній віночок» 3. «Лялька-мотанка — іграшка і оберіг» 4. «Дідух» 5. «Прапор з намистинок»	Протягом року	Спеціалісти
Екскурсії до історико-краєзнавчих, культурно-мистецьких об'єктів 1. «7 чудес Криворіжжя» 2. «Мальовничі міста Україною»		Вихователі
Екскурсія та ознайомлення з експозицією міні музею 1. «Побут українського народу» 2. «Українська іграшка»		Вихователі Спеціалісти
Брейн-ринг «Від народних джерел»		Вихователі
РОБОТА З ГРОМАДАМИ		
Групові батьківські збори 1. «Сім'я – осередок духовності дитини» 2.«Виховання патріотичних почуттів дошкільників на краєзнавчому матеріалі»	Вересень Січень	Вихователі
Консультації для батьків 1. «В. Сухомлинський – про сімейне виховання» 2. «Національно-патріотичне виховання дошкільників: основні завдання» 3. «Вишиванка – вид народного мистецтва» 4. «Патріотизм – найвищий прояв духовності»	Протягом року	Вихователі

Сімейний клуб 1.«Сімейні традиції в сучасному світі» 2. «Стежинами Криворіжжя»	Листопад Лютий	Вихователі
Круглий стіл для батьків «Виховуємо громадянина в родині»	Квітень	Вихователі Спеціалісти
Майстер-клас 1. «Дерево родоводу» 2 «Виготовлення еко-іграшки із сухої трави» 3. «Дідух»	Жовтень Грудень	Вихователь
Розвага за участю батьків 1. «День Родини» 2. «Ігри патріотів» 2. «Козацька слава»	Протягом року згідно плану	Вихователі Спеціалісти
Флешмоб 1. «Подорож кулінарними стежинками нашої сім'ї» 2. «Родина у вишиванках» 3. Флешмоб до Дня української хустки. 4. «Моя країна –Україна»	Протягом року згідно плану	Вихователі
Виставка за участю батьків 1. Онлайн конкурс малюнків для батьків та дітей «Замальовки рідного краю. Мирного неба тобі, Кривий Ріг!» 2. Створення міні-музею «Народна іграшка дитячими руками» 3. Онлайн конкурс «Намалюємо писанку» 4. «Про майбутнє дбай та минулого не забувай»	Протягом року	Вихователі
Випуск тематичної родинної газети 1. «Традиції нашої родини» 2. «Мандрівка Україною»	Жовтень Квітень	Вихователі
Бібліотека ігор «Народні ігри в житті сучасної дитини»	Жовтень	Вихователі
Папка-пересувка «Давні традиції українського народу: закосичення»	Березень	Вихователі

Під час навчального року нами був створений проект «Календарно – обрядові свята» (Додаток 1). який дозволить навчити дітей дотримуватися

родинних звичаїв і традицій під час відзначення свят, любити свою Батьківщину, шанобливо ставитись до традицій українського народу, про споконвічне прагнення українців до краси. у проекті відображені завдання таких освітніх напрямів Базового компоненту: «Дитина в соціумі», «Дитина у світі мистецтва», «Гра дитини», «Мовлення дитини», «Дитина у природному довкіллі», «Дитина в сенсорно – пізнавальному просторі».

З метою підвищення визначення рівня професійної майстерності та рівня компетентності педагогів у засвоєнні принципів, методів, прийомів та форм взаємодії з дітьми в національно-патріотичному вихованні та визначення стану співпраці педагогів із родинами у сфері національно-патріотичного виховання була складена та запропонована анкета для педагогів та батьків на базі платформи Google форми (Додаток Б)

Організація конкурсів та розваг для дітей і батьків «Замальовки рідного краю. Мирного неба тобі, Кривий Ріг!», «Світ у дитячих долоньках» метою якого було виховання любові та патріотизму до рідного міста, підкреслення краси та унікальності місцевого оточення через творчий підхід дітей; сприяння взаємодії між дітьми та їхніми батьками у творчому процесі, підтримка та підсилення ролі родини в розвитку дитини через спільні творчі зусилля; поширення інтересу до оточуючого середовища та природи, стимулювання дітей та їхніх батьків використовувати та цінувати природні краси свого міста (Додаток В)

Залучення педагогів, дітей та батьків до флешмобів «Обіймаючи дитину, обіймаєш Україну», «Одягни вишиванку» «Великоднє диво». Метою таких флешмобів є важливість вивчення та утримання української культурної спадщини, піднесення гордості за свою націю та підкреслення об'єднуючої сили родини в збереженні та передачі цінностей поколінням. Через спільне прийняття цього символічного зобов'язання, сприяти формуванню позитивного і об'єднуючого емоційного досвіду для учасників флешмобу та глядачів, підкреслюючи важливість родинних та національних зв'язків (Додаток Д)

В ефективності системи виховних заходів, спрямованих на формування патріотичних почуттів та моральних якостей у дітей, важливо визнати ключову роль трьох основних складових: педагогів, дітей та батьківської громади. Педагоги, які впроваджують та реалізують цю систему, діти, які є активними учасниками цього процесу та родина, завдяки різним заходам має можливість активно включатися в процес виховання який є необхідним елементом успішної реалізації національно-патріотичного виховання.

Висновки до розділу 2

Національно-патріотичне виховання дуже важливо розпочинати в дошкільному віці, адже у дошкільному віці починає формуватися самосвідомість та національна ідентичність дитини. У цей період у дітей формуються основні цінності культури та духовно-етичних засад, які є основою особистості дитини, розвивається пізнавальна активність, завдяки чому дитина отримує цінний досвід який є необхідною умовою для формування соціально-громадянської компетентності.

Успішна реалізація національно-патріотичного виховання в закладі дошкільної освіти залежить від комплексного та систематичного підходу, активної участі педагогічного колективу, співпраці з батьками та використання сучасних методик. Дошкільний заклад має сприяти всебічному розвитку особистості дитини та створювати умови для соціалізації. З питань національно-патріотичного виховання головними та пріоритетними завданнями в закладах дошкільної освіти є формування національної ідентичності починаючи з раннього віку, яка буде усвідомлювати свою приналежність до українського народу, його традицій і звичаїв. Цей процес є цілеспрямованим та планомірним і повинен відображатися у документаціях закладу і охоплювати різні напрямки освітньої роботи. Щоб дотримуватися основних принципів національно-патріотичного виховання необхідно створити умови для успішної реалізації завдань: створення розвивально-освітнього середовища, оновлення програмно-методичного забезпечення та оптимізація роботи з кадрами, інтегрування освітнього процесу, налагодження взаємозв'язку батьків із закладом освіти у різних питаннях, підтримка з боку різних установ та моніторинг.

Взаємодія між цими складовими створює комплексний та цілісний підхід до виховання молодого покоління. Лише в єдності педагогічних, родинних та національних зусиль можливе ефективне формування гармонійної, відповідальної та патріотичної особистості.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблеми національно-патріотичного виховання та упровадження системи національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти ми можемо зробити наступні висновки, згідно поставлених завдань:

1. Здійснено аналіз науково-методичної літератури з національно - патріотичного виховання.

Патріотизм є складним та різнобічним явищем, яке не має простого та єдиного терміну. Він завжди виявляється в різних формах, і ці вияви мають значні відмінності. Досліджуючи наукову літературу ми можемо зазначити, що проблему патріотичного виховання досліджувало багато вчених, педагогів у різних наукових аспектах, підкреслюючи, що національно-патріотичне виховання має будуватися на принципах народності, демократичності. Національно-патріотичне виховання вважається давньою педагогічною традицією, яке має ґрунтуватися на національних засадах і тому запозичення системи виховання в інших країнах є неможливим. Багато хто з них вважає, що для формування патріотичних почуттів важливо вибрати правильний вік. Ми підтримуємо думку, що виховання патріотизму має розпочинатися з перших днів дитини, що дошкільний вік є сенситивним періодом для формування патріотичного виховання, бо саме в цей час формуються базові цінності дитини відбувається її розвиток особистості.. Він виступає фундаментом для подальшого набуття спеціальних знань, умінь та навичок для формування соціально-громадянської компетентності.

2. Розкрито сутність та особливості національно-патріотичного виховання, його принципи, шляхи та засоби реалізації в закладах дошкільної освіти.

Національно патріотичне виховання є пріоритетним завданням для нашої держави. Воно висвітлено у багатьох нормативно-законодавчих документах. Суть національно-патріотичного виховання в тому, що це складний процес, який повинен бути організованим та планомірним, аби

сприяти у молоді формуванню патріотичної свідомості, почуття любові та відданості своїй рідній землі, сприяти становленню країни як правової, демократичної та соціальної держави, готовності виконувати громадянські та конституційні обов'язки у захисті національних інтересів. Окрім загальнопедагогічних принципів, національно-патріотичне виховання має власні: принцип національної спрямованості, самоактивності й саморегуляції, полікультурності, соціальної відповідності, принцип історичної і соціальної пам'яті, міжпоколінної наступності. Всі ці принципи мають власну специфіку які допомагають реалізувати головні завдання, а саме:

- усвідомленні та емоційному сприйнятті патріотичних цінностей, переконань і шани до культурної та історичної спадщини України;
- вихованню поваги до державних та народних символів;
- сприяти формування мовленнєвої культури;
- формувати засади гуманістичної моральності як основи громадянського суспільства та інше.

Для реалізації цих завдань потрібна комплексна робота усіх учасників процесу, починаючи з удосконалення нормативно-правової бази, діяльністю державних органів та місцевих органів самоврядування, освітніх установ, педагогів, сім'ї.

Національно-патріотичне виховання є досить складною проблемою, яка має інтегративну функцію, що поєднує в собі практичний, пізнавальний, ціннісно-орієнтований спосіб життя та є важливим для всіх рівнів освіти, особливо дошкільний. Вчені вважають, що починати системне патріотичне виховання потрібно з середнього віку, бо саме в цей період у дитини з'являється інтерес до навколишнього середовища. Патріотичні почуття у дітей дошкільного віку базуються на цікавості до оточуючого соціального, природного і культурного середовища, такого як сім'я, рідне місто, село, країна, а також на традиціях і звичаях свого народу. Тому важливо використовувати різноманітні засоби для цього: рідна мова, природа рідного

краю та України, фольклор, народні ігри та традиції, твори мистецтва українського народу та народна іграшка. Щоб процес мав позитивний успіх доречно залучати до спільного виховання патріотизму педагогів і батьків. Завдання дошкільних заходів налагоджувати взаємозв'язок з батьками дітей, намагатися залучати їх до освітнього процесу та стимулювати бажання приймати участь в ньому.

Успіх в реалізації завдань національно-патріотичного виховання залежить від тріади «педагог-дитина-родина», тому важливо використовувати різні форми взаємодії.

3. Розроблено систему національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти.

Система роботи з організації національно-патріотичного виховання включала в себе:

- Методична розробка плану змісту заходів національно-патріотичного виховання який можна реалізувати протягом року;
- Використання традиційних та нетрадиційних форм роботи з метою залучення педагогів, дітей, батьків до національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти.

Системи виховних заходів, спрямованих на формування національно-патріотичних почуттів дає позитивний результат на формуванні патріотичних цінностей не тільки у дошкільників, а й у дорослих учасників освітнього процесу. Вдале поєднання патріотичного виховання з іншими аспектами розвитку дошкільників, та взаємодія з родинами дошкільників дозволяє створювати ефективні різноманітні методи та форми роботи, що у свою чергу стає фундаментом для гармонійного розвитку особистості, сприяє формуванню моральних якостей, підвищує рівень національної гідності та соціальну активність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти від 12 січня 2021р. Київ: 2021. [URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_nov_u_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_nov_u_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf)
2. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с
3. Беленька, Г. В., Машовець, М. А. (Ред.). *Дитина: освітня програма для дітей від 2 до 7 років*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. 2020, 212 с.
4. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Чернівці : «Букрек», 2018. – 320 с.
5. Бех І.Д «Патріотично-державницьке виховання як суспільно-освітній пріоритет». Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 2. - Чернівці: Букрек, 2015 – 640. Джерело: <https://nenc.gov.ua/education/wp-content/uploads/2018/>
6. Бех І. Виховуємо патріотизм як почуття. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 6. С. 4–8.
7. Богуш А. Національно-патріотичне виховання в українському дитячому садку. Концепція Софії Русової та сьогодення. *Дошкільне виховання*. 2016. №2. С.2–5.
8. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Методика ознайомлення дітей з дозвіллям у дошкільному закладі. Підручник для ВНЗ. - К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. - 408 с.
9. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посібник. Київ : Вища школа, 1992. 398 с.

- 10.Ващенко Г. Виховання волі та характеру ч. 2 (педагогічна). Боффало-Мюнхен, 1957р. 270 с.
URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Vaschenko_Hryhorii/Vykhovannia_voli_i_kharakteru_Chastyna_2.pdf
- 11.Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000/уклад.та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. с. 894
- 12.Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Вид. 2-ге, доопрац. і доп. – Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.
- 13.Гавриш Н.В. Косенчук О.Г. Піроженко Т.О. Парціальна програма з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку "Моя країна — Україна". Харків: Видавництво "Ранок" навчальна, 2023, 64 с.
- 14.Гавриш, Н. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 2–7.
- 15.Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376с.
- 16.Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку “Соняшник”. Вид. 3-тє, доп. — Тернопіль: Мандрівенць, 2023. 210 с.
- 17.Каплуновська О. Сучасний погляд на патріотичне виховання. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 8–10
- 18.Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. /В. В. Ковальчук, Л. В. Моїсєєв. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ : ВД «Професіонал», 2004. – 208 с
- 19.Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D%80#Text>
- 20.Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 року № 527 URL: mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogovihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-

[sho-vtrativ-chinnistnakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641](#)

21. Косенчук О. Дитина в соціумі. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2021. №4. С. 2-8.
22. Крутій К. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище або що треба знати про інтеграцію. *Дошкільне виховання*. 2018. №7. С. 2-7.
23. Куцова Т. М. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку. Методичні рекомендації. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicni-rekomendacii-patrioticne-vihovanna-ditej-doshkilnogo-viku-164805.html>
24. Левківський М.В. Історія педагогіки: Навчально методичний посібник. Вид. 4., Центр учбової літератури, 2011. 190 с
25. Лісовець О. В. Національно-патріотичне виховання з основами народознавства: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 111 с.
26. Лист МОН України «Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти» від 16 березня 2021 р. № 1/9-148. <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>
27. Лист МОН України «Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у 2023/2024 н. р. у закладах дошкільної освіти» від 21.08.23 р. № 1/12490-23 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-okremi-pitannya-diyalnosti-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-u-20232024-navchalnomu-rosi>
28. Лист МОН України «Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах» від 25.07.2016 № 1/9-396.
29. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу: Курс, читаний в українському народному університеті. Київ, 1918. 273 с

30. Онопрієнко О. Патріотичне виховання як науково-педагогічна проблема: понятійний аспект. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2007. № 21. С. 103-110.
URL: nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2007_21_18
31. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : «Академвидав», 2006. 456 с
32. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001р. № 2628-III Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
33. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
34. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
35. Русова С. Дошкільне виховання. - Катеринослав, 1918. - 162с
36. Савченко, Л. Теоретичні засади патріотичного виховання особистості. Наукові записки кафедри педагогіки, (37), 281-290.
URL: <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/2304>
37. Стельмахович М. Теорія і практика українського національного виховання. Посібник для вчителів початкових класів та студентів педагогічних факультетів. Івано-Франківськ, 1996. 180 с.
38. Степанов О., Фіцула М. Основи психології і педагогіки. Навч. посібник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. К. : Академвидав. 2006. 265 с.
39. Стратегічні підходи до національно-патріотичного виховання дітей та молоді визначені в Указі Президента України від 18.05.2019 № 286/219 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання»
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>

40. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Київ : Радянська школа, 1988. 272 с.
41. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні / Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. К.: Рад.школа, 1983. 488 с.
42. Філімонова Т. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка», Том 5, № 27, с. 163-167.